

**דרכי התמודדות עם קשיים בבחירת תחום לימודים ומקצוע:
בדיקת התוקף התרבותי בקרב מתבגרים ערבים בישראל
דו"ח סופי**

יוליה ליפשיץ ברזילר, משה טטר, ואיתמר גתי
האוניברסיטה העברית בירושלים
מוגש ללשכת המדען הראשי במשרד החינוך
31 ינואר 2019

מספר ברשות למחקר 032-9318

תקציר

תהליך קבלת ההחלטה בבחירת תחום לימודים ומקצוע הוא תהליך מורכב ומאתגר אשר עלול לגרום לקשיים רבים למתמודדים עמו. יתר על כן, התלבטות לגבי בחירת תחום לימודים ומקצוע נתפסת לעתים כחוויה מלחיצה ואף עשויה לעורר חרדה. בשל כך, היכולת להתמודד עם קשיים אלה הינה מרכיב חשוב בתהליך הבחירה. (Lipshits-Brazilier, Gati, and Tatar (2016) פיתחו מודל תיאורטי וכלי מדידה לסיווג ואבחון אסטרטגיות בהן נוקטים צעירים על מנת להתמודד עם קשייהם בבחירת תחום לימודים ומקצוע (Strategies for Coping with Career Indecision;) (SCCI). המודל מורכב מ-14 אסטרטגיות התמודדות ספציפיות המייצגות שלושה סגנונות עיקריים – דרכי התמודדות פרודוקטיביות, דרכי התמודדות של פנייה לעזרה דרכי התמודדות לא פרודוקטיביות. המודל נבחן אמפירית ותוקף בסדרת מחקרים תוך שימוש במדגמים של צעירים יהודים ואמריקאים המתלבטים לגבי עתידם המקצועי.

מטרתו של המחקר הנוכחי הייתה לבחון את התוקף התרבותי של המודל, ואת יעילותו היחסית של הדרכים השונות להתמודדות עם הקשיים בבחירת תחום לימודים ומקצוע בקרב מתבגרים ערבים (נוצרים ומוסלמים) בישראל. למודל SCII נוספה אסטרטגיית התמודדות חדשה- התמודדות דתית על סמך מחקר פיילוט המבוסס על ראיונות עומק. המחקר הנוכחי בנוי כמחקר אורך במהלכו התקיימו שתי מדידות (בהפרש של 25 שבועות) בהן נבחן, בתוך הקשר תרבותי ספציפי זה, אילו דרכי התמודדות תורמות להתקדמות בתהליך קבלת ההחלטה ולירידה בקשיים בבחירת תחום לימודים ומקצוע.

בהעברה הראשונה נאספו נתונים מ-1175 תלמידי י"ב מ-15 בתי ספר תיכון ערביים ברחבי הארץ (6 בתי ספר מוסלמים ו-9 נוצריים). מתוך המשתתפים היו 657 בנות (56%), 785 מוסלמים (67%). בהעברה השנייה נאספו 455 שאלונים, מתוכם 257 תלמידים מילאו את השאלון גם בהעברה הראשונה וגם בשנייה, כאשר 65% מהמדגם היו בנות (167), 81% היו מוסלמים (207).

התוצאות הראו שהמבנה של מודל דרכי ההתמודדות בקרב מתבגרים ערבים דומה למודל המקורי, כאשר אסטרטגיית התמודדות דתית שייכת גם לסגנון התמודדות של חיפוש עזרה וגם לדרכי התמודדות פרודוקטיביות. נמצאו הבדלים מגדריים ב-9 מתוך 15 אסטרטגיות התמודדות, כאשר בנות נוטות להשתמש יותר בדרכי התמודדות פרודוקטיביות ובסגנון שלפנייה לעזרה מאשר בנים. כמו כן נמצאו הבדלים דתיים בין נוצריים למוסלמים בשלוש אסטרטגיות התמודדות מתוך 15, כאשר תלמידים מוסלמים נוטים להשתמש יותר בחיפוש מידע להפחתת הלחץ, התמודדות דתית והסתרת קשיים מאחרים מאשר עמיתיהם הנוצריים.

כמו כן, נמצא שרק דרכי ההתמודדות הלא פרודוקטיביות בתחילת השנה מנבאות הן את סטטוס קבלת ההחלטה והן את הציון הכללי בקשיים בקבלת החלטה בסוף השנה. במילים אחרות, שימוש פחות בדרכי התמודדות לא פרודוקטיביות בתחילת השנה מנבא את ההתקדמות בסטטוס קבלת ההחלטה בסוף השנה. בנוסף, שימוש יתר בדרכי התמודדות לא פרודוקטיביות בתחילת השנה מנבא יותר קשיים בסוף השנה. למרות שהתלמידים משתמשים הרבה באסטרטגיה של התמודדות דתית (במיוחד נשים ומוסלמים), דרך התמודדות זו לא מנבאת את ההתקדמות בסטטוס קבלת ההחלטה והירידה בציון הכללי בקשיים בקבלת ההחלטה בסוף השנה.

בהמשך, המדגם חולק ל-4 קבוצות בהתאם לשינוי בסטטוס קבלת ההחלטה בין ההעברה הראשונה לשנייה, ונמצא ש 45% מהמדגם התקדמו בסטטוס קבלת ההחלטה, אצל 25% מהמדגם לא היה שינוי בסטטוס קבלת ההחלטה והם נשארו ללא החלטה, 24% מהמדגם נסוגו בסטטוס החלטה, ו-6% אחוז נשארו עם החלטה. בקרב אלה שהתקדמו בסטטוס החלטה הייתה עליה בשימוש בדרכי התמודדות פרודוקטיביות. בקרב אלה שנסוגו בסטטוס החלטה ואלה שלא חל אצלם שינוי בסטטוס החלטה (ונשארו ללא החלטה) הייתה עליה בשימוש בדרכי התמודדות לא פרודוקטיביות וירידה בשימוש בדרכי התמודדות פרודוקטיביות. בקרב אלה שנשארו עם החלטה לא היה שינוי בדרכי התמודדות.

בנוסף לתרומה התיאורטית, למחקר תרומה יישומית להקשר התרבותי ספציפי של אוכלוסייה הערבית בישראל. המחקר מאפשר פיתוח התערבויות חינוכיות דיפרנציאליות לחיזוק כישורי ההתמודדות של צעירים בני המיעוט הערבי, ובכך יכול להקל על המעבר בין תיכון לבין השכלה גבוהה או מלימודים לקראת עולם העבודה. כמו כן, הכלי המותאם תרבותית עשוי להיות שימושי בבחינת יעילותן של התערבויות חינוכיות ייעוציות אלה. בפרט, ניתן להעריך בעזרתו האם ההתערבויות החינוכיות הצליחו להפחית את מידת השימוש בדרכי התמודדות לא פרודוקטיביות, להגביר את השימוש בדרכי התמודדות פרודוקטיביות, או לקיים שני תהליכים אלה במקביל.

דרכי התמודדות עם קשיים בבחירת תחום לימודים ומקצוע:

בדיקת התוקף התרבותי בקרב מתבגרים ערבים בישראל

מטרת המחקר

תהליך קבלת ההחלטה בבחירת תחום לימודים ומקצוע הוא תהליך מורכב ומאתגר, אשר רבים חווים קושי בהתמודדות אתו. ההתלבטות לגבי בחירת תחום לימודים ומקצוע נתפסת לעתים כחוויה מלחיצה ואף עשויה לעורר חרדה בקרב מתבגרים. לכן, היכולת להתמודד עם קשיים אלה הינה מרכיב חשוב בתהליך הבחירה. לאחרונה פותח מודל תיאורטי ושאלון לסיווג ואבחון אסטרטגיות בהן נוקטים צעירים על מנת להתמודד עם קשייהם בבחירת תחום לימודים ומקצוע (Strategies for Coping with Career Indecision; SCCI). המודל מורכב מ-14 אסטרטגיות התמודדות ספציפיות המייצגות שלושה סגנונות ראשיים – דרכי התמודדות פרודוקטיביות, דרכי התמודדות של פנייה לעזרה ו-דרכי התמודדות לא פרודוקטיביות¹. המושגים העיקריים של המודל התבססו על תיאוריות התמודדות עם לחץ (Frydenberg & Lewis, 1993; Skinner, Edge, Altman, & Sherwood, 2003) והותאמו להקשר של קבלת החלטות קריירה. המודל נבחן אמפירית ותוקף בסדרה של מחקרים תוך שימוש במדגמים של צעירים יהודים המתלבטים לגבי עתידם המקצועי (Lipshits-Braziler, Gati, & Tatar, 2015; 2016, 2017). בשונה מצעירים יהודים, שלרוב מתמודדים עם קבלת ההחלטה לגבי לימודים ומקצוע לאחר שירות צבאי או לאומי, מרבית המתבגרים הערבים צריכים לקבל החלטה עוד בזמן היותם תלמידי תיכון. על כן, אחד התפקידים של יועצים חינוכיים בתיכונים הערביים הוא סיוע לתלמידיהם בהתמודדות עם קבלת החלטה חשובה זו. לנט ועמיתיו (Lent, Brown, & Hackett, 1994) טענו כי להקשר התרבותי והחברתי ישנה השפעה משמעותית על תהליך בחירת תחום לימודים ומקצוע ועל חוויותיהם של מיעוטים אתניים. ברוח גישה זו, מטרת המחקר הנוכחי הייתה לבחון את התוקף התרבותי של מודל ה-SCCI, ואת יעילותן היחסית של הדרכים השונות להתמודדות עם קשיים בבחירת תחום לימודים ומקצוע בקרב תלמידי תיכון ערבים החיים בישראל, וזאת מתוך השוואה בין תלמידים נוצרים לבין תלמידים מוסלמים. בחלק הראשון של המחקר, נעזרנו בראיונות עומק עם מתבגרים מוסלמים ונוצרים על מנת להתאים את המודל התיאורטי של דרכי התמודדות להקשר התרבותי ספציפי של המיעוט הערבי בישראל. בעקבות פילוט על תלמידי תיכון מהחברה הערבית, נוספה קטגוריה למודל והיא – "התמודדות דתית" – הסתמכות על האל בקבלת החלטות קריירה.

העברה ראשונה (תחילת שנת הלימודים)

- במהלך החודשים אוקטובר-נובמבר 2017, 4 עוזרות מחקר דוברות ערבית נכנסו לכיתות והעבירו את השאלון בגרסת נייר ועיפרון לתלמידי כיתות י"ב ב-15 בתי הספר: 6 בתי ספר מוסלמים ו-9 בתי ספר נוצרים.
- מתוך כלל בתי הספר: שניים היו עם מדד טיפוח 3, ביה"ס אחד עם מדד טיפוח 5, שני בתי הספר עם מדד טיפוח 6, 3 בתי הספר עם מדד טיפוח 7, 3 בתי הספר עם מדד טיפוח 8, 1 בתי הספר עם מדד טיפוח 9, ו-3 בתי הספר עם מדד טיפוח 10.
- ממשד החינוך קיבלנו את הנתונים לגבי תוכנית קריירה שמופעלת בחלק מבתי הספר. מתוך בתי הספר שהשתתפו במחקר הנוכחי – 7 בתי הספר השתתפו בתוכנית קריירה ו-8 לא השתתפו בה.
- בהעברה ראשונה נאספו 1175 שאלונים.
- גיל ממוצע של המשתתפים הוא 17.04 שנים (ס"ת 0.30).
- הנתונים קודדו והוזנו למחשב. באמצעות excel, לאחר מכן הועברו ל-SPSS.
- נעשו עיבודים ראשוניים לממצאים, תוך התמקדות בבדיקת איכות הפריטים (באמצעות ניתוח מהימנות פנימית).

¹ פירוט למודל נמצא בנספח א'

תוצאות

- במחקר השתתפו 657 בנות (61%) ו-426 בנים (39%), 92 מהמשיבים לא ציינו את מינם.
- 785 (70%) מהתלמידים הם מוסלמים ו-332 (30%) הינם נוצרים, ו-58 תלמידים לא ציינו את דתם.
- נמצא הבדל מובהק בשכיחות הבנים והבנות בין נוצרים לבין מוסלמים, $\chi^2(1) = 15.75$, $p < .001$. מתוך נוצרים 162 (51%) היו בנות ו-153 (49%) בנים, ואילו מתוך מוסלמים 464 (65%) היו בנות ו-255 (36%) היו בנים.
- נמצא הבדל מגדרי מובהק במידת הקושי לבחור תחום לימודים ומקצוע, כאשר בנות מדווחות שקשה להן יותר לקבל החלטה (ממוצע = 5.14, ס"ת 2.32) בהשוואה לדיווח הבנים (ממוצע = 4.55, ס"ת 2.25) $F(1, 1015) = 17.76$, $p < .001$, $\eta^2 = .02$.
- לא נמצא הבדלים בין מוסלמים ונוצרים וגם לא נמצאה אינטראקציה בין דת למגדר בהשפעתם על מידת הקושי הנתפס לקבל החלטה.
- כמו כן, נמצא הבדל מגדרי מובהק ברמת הלחץ הכרוך בקבלת ההחלטה בנוגע לבחירת מקצוע, כאשר בנות מדווחות על רמות גבוהות יותר של לחץ (ממוצע = 5.01, ס"ת 2.61) מאשר הבנים (ממוצע = 4.15, ס"ת = 2.47), $F(1, 993) = 27.33$, $p < .001$, $\eta^2 = .03$. לא נמצא אפקט של דת ולא היתה אינטראקציה בין דת לבין מגדר בהשפעתם על תחושת הלחץ בקבלת ההחלטה.

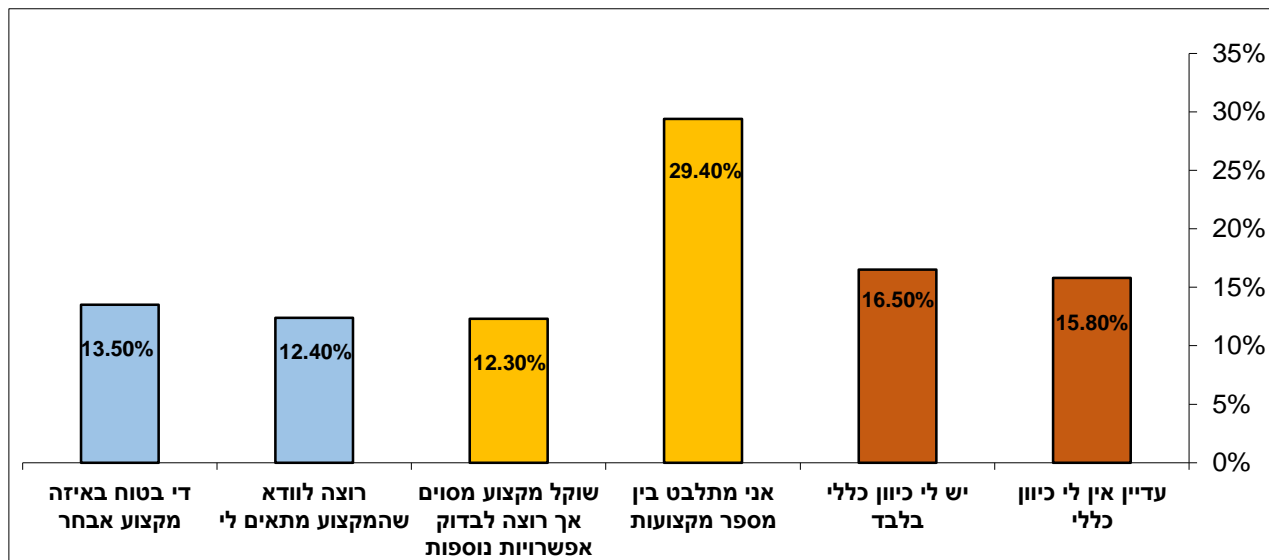
סטאטוס קבלת ההחלטה בתחילת שנת הלימודים

תרשים מס' 1 מציג את התפלגות השלב בתהליך הבחירה בו נמצאים התלמידים. ניתן לאפיין את השלב בתהליך הבחירה שבו נמצאים הצעירים כ"בתחילת הדרך" -32%, "באמצע הדרך" -42%, ו"לקראת קבלת החלטה" -26%. לא נמצאו הבדלים בין נוצרים למוסלמים בסטטוס החלטה ($\chi^2[2] = 1.22$, $p = .54$). כמו כן, לא נמצא הבדל מובהק במידת ההחלטיות בין אלה שמשותפים בתוכנית קריירה ($M=3.29$, $SD=1.56$) לבין אלה שלא ($M=3.30$, $SD=1.66$), $t(1165) = 0.11$, $p = .91$.

לבסוף, לא נמצאו הבדלים מובהקים במידת ההחלטיות בין תלמידים מבתי ספר עם מדד טיפוח גבוה ($M=3.20$, $SD=1.69$, $N=$) או נמוך ($M=3.37$, $SD=1.56$, $N=479$), $F(2, 1166) = 1.50$, $p = .22$.

ראה תרשים 1 בעמוד הבא

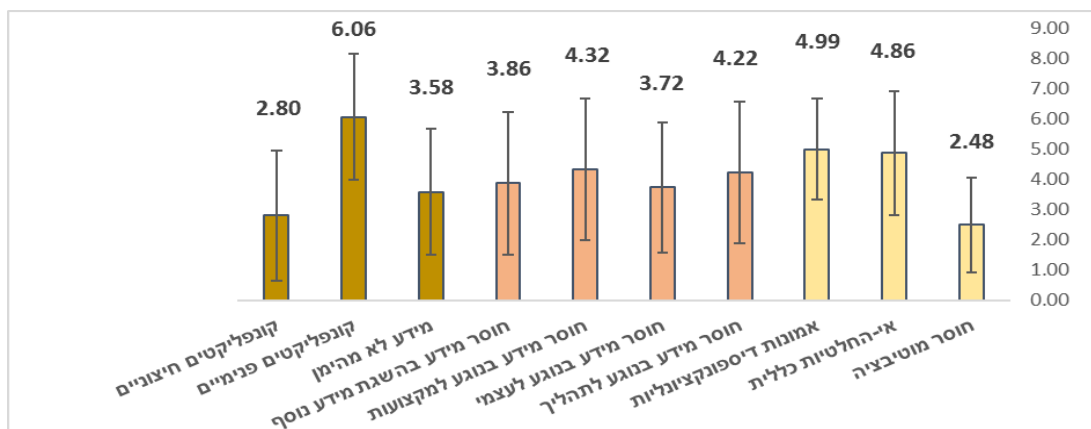
תרשים 1 : התפלגות השלב בתהליך הבחירה (N=1167)

מוקדי קושי בבחירת מסלול לימודים /או מקצוע (CDDQ)

תרשים מס' 2 מציג את מוקדי הקושי בבחירת תחום לימודים ומקצוע² שדווחו על ידי התלמידים (מעבר לדת ומגדר). מתרשים 2 עולה כי הקשיים הבולטים ביותר של התלמידים בדרך להחלטה נובעים **מקונפליקטים פנימיים** (למשל, "קשה לי לבחור מקצוע מכיוון שמספר מקצועות מושכים אותי באותה מידה ואני מתלבט/ת ביניהם") ומחוסר המוכנות שלהם לקבל החלטה, ביניהם: **אי-החלטיות כללית** ו**אמונות דיספונקציונאליות** (למשל, "יש מקצוע שהכניסה אליו תפתור את כל בעיותיי").

תרשים 2 : מוקדי קושי בבחירת מסלול לימודים/מקצוע (1-אין כל קושי, ועד -קושי רב מאוד)

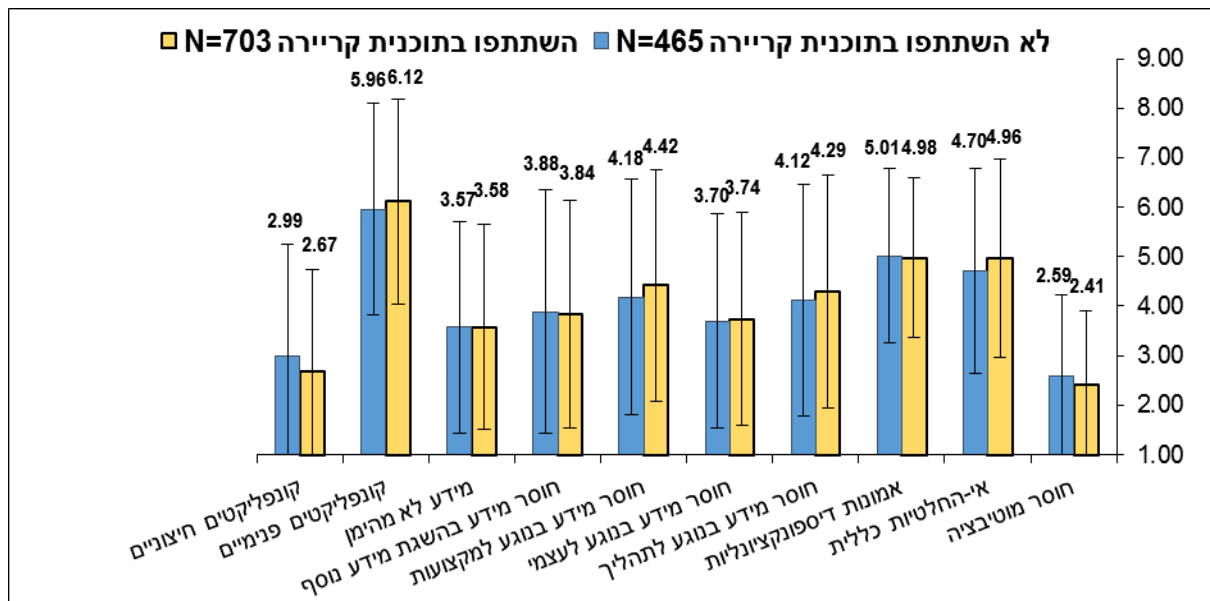
² פירוט למודל נמצא בנספח ב'

הבדלים במוקדי הקושי בבחירת מסלול לימודים/מקצוע בין בתי הספר שהשתתפו בתוכנית קריירה לבין אלה שלא השתתפו

תרשים מס' 3 מציג את מוקדי הקושי בבחירת תחום לימודים ומקצוע בקרב אלה שהשתתפו בתוכנית קריירה לאלה שלא השתתפו בה.

על מנת לבחון הבדלים במוקדי הקושי בין בתי הספר שהשתתפו בתוכנית קריירה לבין אלה שלא השתתפו נערכו 10 מבחני t -tests בלתי תלויים. אחרי תיקון בונפרוני ($\alpha=.005$), לא נמצאו הבדלים מובהקים בין בתי הספר במוקדי הקושי. חשוב לציין שהשאלונים הועברו בתחילת שנת הלימודים, כנראה טרם הפעלת תוכנית הקריירה (או בשלביה הראשונים).

תרשים 3 : השוואה בין בתי הספר שהשתתפו בתוכנית קריירה לבין אלה שלא השתתפו במוקדי הקושי בבחירת תחום לימודים ומקצוע

הבדלים במוקדי הקושי בבחירת מסלול לימודים/מקצוע לפי מדד הטיפוח של בית הספר (נמוך, בינוני, גבוה)

על מנת לבחון הבדלים במוקדי הקושי בין 3 רמות טיפוח (נמוכה, בינונית, גבוהה³) נערך ניתוח שונות חד-גורמי (ANOVA). תוצאות ניתוח השונות מצביעות על הבדל מובהק, $F(2, 2264) = 3.59$, $Wilk's \lambda = .94$, $p < .001$, $\eta^2 = .03$. במבחני המשך נמצאו הבדלים מובהקים (אחרי תיקון בונפרוני $\alpha=.005$) ב-4 קטגוריות קושי (ראו תרשים 4):

(א) **ציפיות דיספונקציונליות** (למשל, "יש מקצוע שהכניסה אליו תפתור את כל בעיותיי") $F(2, 1140) = 12.97$, $p < .001$, $\eta^2 = .02$. כאשר לתלמידים מבתי ספר עם מדד טיפוח גבוה יש רמה נמוכה יותר של ציפיות דיספונקציונליות ($M=4.54$, $SD=1.51$) מאשר לתלמידים מבתי ספר עם מדד טיפוח בינוני ($M=4.98$, $SD=1.66$) או נמוך ($M=5.23$, $SD=1.74$).

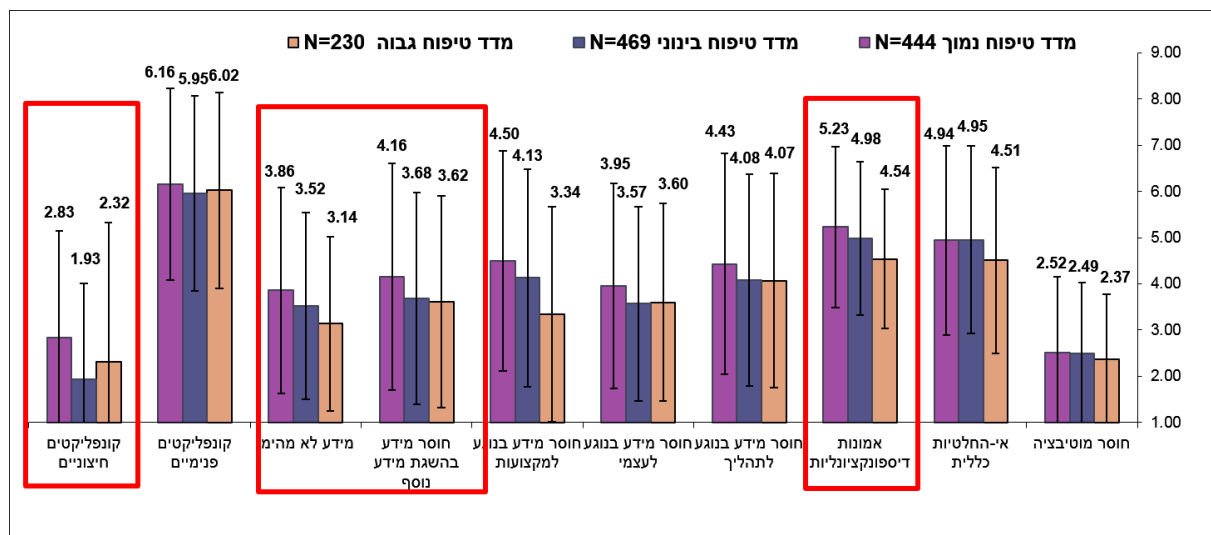
³ לצורך המחקר הנוכחי ביה"ס עם מדד טיפוח 3 עד 5 – הוגדרו כמדד טיפוח גבוה, ביה"ס עם מדד טיפוח 6-7 הוגדרו כמדד טיפוח בינוני, וביה"ס עם מדד טיפוח 8-10 הוגדרו כמדד טיפוח נמוך.

(ב) **חוסר מידע לגבי השגת מידע נוסף** (למשל, "קשה לי לבחור מקצוע מכיוון שאינני יודעת/ת כיצד ניתן להשיג מידע מדויק ומעודכן על מגוון המקצועות ומסלולי ההכשרה הקיימים, ומאפייניהם") $F(2,1140) = 6.06, p = .021, \eta^2 = .01$, כאשר תלמידים מבתי ספר עם מדד טיפוח נמוך חסר להם יותר מידע לגבי מקורות להשגת מידע נוסף ($M=4.16, SD = 2.45$) מאשר לתלמידים מבתי ספר עם מדד טיפוח בינוני ($M=3.62, SD = 2.29$) או גבוה ($M=3.68, SD=2.29$).

(ג) **מידע לא מהימן** (למשל, "קשה לי לבחור מקצוע מכיוון שיש בידי מידע סותר לגבי קיומו או לגבי המאפיינים של מקצוע מסוים (למשל, יש האומרים שניתן לקבל תואר אקדמי מוכר בכל מכללה ויש האומרים שלא.)"), $F(2,1140)=9.41, p<.001, \eta^2 = .02$, כאשר לתלמידים מבתי ספר עם מדד טיפוח נמוך יש קושי רב יותר הקשור למידע לא מהימן ($M=3.86, SD = 2.23$) מאשר לתלמידים מבתי ספר עם מדד טיפוח בינוני ($M=3.52, SD=2.02$) או גבוה ($M=3.14, SD = 1.88$).

(ד) **קונפליקטים חיצוניים** (למשל, "קשה לי לבחור מקצוע מכיוון שהמקצוע בו אני מעוניינת/ת השיקולים שאני רוצה לקחת בחשבון, אינם מקובלים על האנשים החשובים לי (למשל, אני מעוניינת בתחום האומנות, ואילו הורי רוצים שאלמד מקצוע טכני)"), $F(2,1140) = 7.60, p = .001, \eta^2 = .01$, כאשר לתלמידים מבתי ספר עם מדד טיפוח גבוה מדווחים על פחות קונפליקטים חיצוניים ($M=2.32, SD=1.93$) מאשר לתלמידים מבתי ספר עם מדד טיפוח בינוני ($M=2.83, SD=2.08$) או נמוך ($M=3.00, SD=2.31$).

תרשים 4 : השוואה לפי מדד הטיפוח של בית הספר במוקדי הקושי בבחירת תחום לימודים ומקצוע

הבדלים מגדריים ודתיים במוקדי הקושי בבחירת מסלול לימודים/מקצוע

על מנת לבחון הבדלים במוקדי הקושי בין מגדר, דת והאינטראקציה ביניהם, נערך ניתוח שונות רב משתני (MANOVA). תוצאות ניתוח השונות מצביעות על אפקט עיקרי של מגדר, $F(10, 993) = 3.46, p < .001, \eta^2 = .03$, ושל דת, $F(10, 993) = 12.17, p < .001, \eta^2 = .11$. האינטראקציה לא נמצא מובהקת, $F(10, 993) = 1.46, p = .15, \eta^2 = .03$.

במבחני המשך נמצאו הבדלים מגדריים מובהקים (אחרי תיקון בונפרוני $\alpha=.005$) ב-6 קטגוריות קושי (ראה תרשים 5):

(א) **חוסר מוטיבציה** לקבל החלטה (למשל, "אני יודעת/ת שעלי לבחור מקצוע, אבל לא בא לי לעשות זאת עכשיו"), $F(1, 1002) = 43.09, p < .001, \eta^2 = .04$, כאשר בנים ($M = 2.89, SD = 1.60$) מדווחים על רמות גבוהות יותר של חוסר מוטיבציה מאשר בנות ($M = 2.20, SD = 1.42$).

(ב) **אי-החלטיות כללית** (למשל, "בדרך כלל קשה לי לקבל החלטות"), $F(1,1002) = 31.27, p < .001, \eta^2 = .03$, כאשר בנות מדווחות על רמות גבוהות יותר של אי החלטיות ($M=5.22, SD = 2.00$) בהשוואה לבנים ($M=4.44, SD=1.98$).

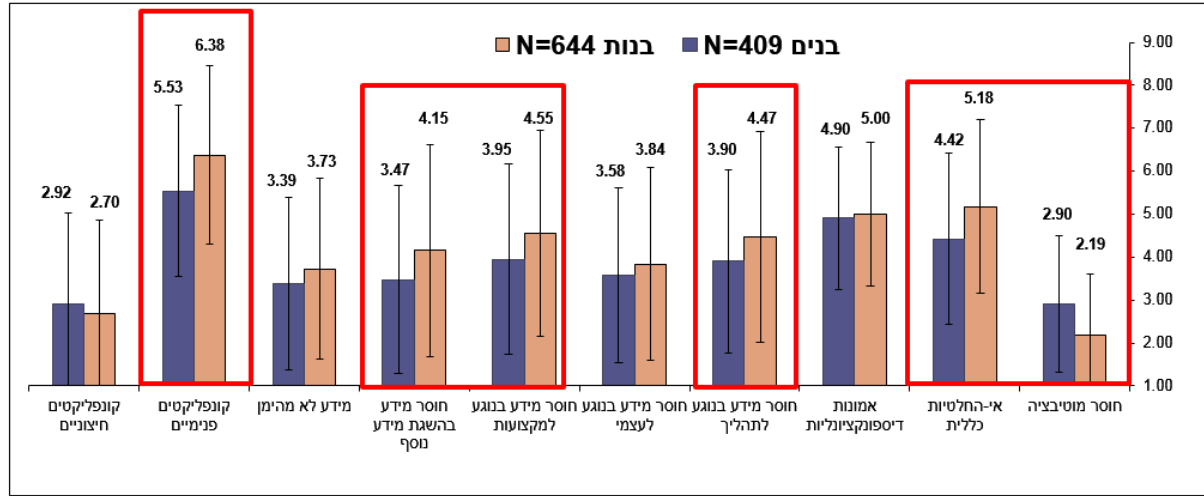
(ג) **חוסר מידע בנוגע לתהליך קבלת ההחלטה** (למשל, "קשה לי לבחור מקצוע מכיוון שאינני יודעת מהם הצעדים שעלי לעשות לצורך קבלת ההחלטה"), $F(1,1002) = 15.26, p < .001, \eta^2 = .02$, כאשר בנות מדווחות שחסר להן מידע על תהליך הבחירה יותר ($M=4.48, SD = 2.46$) בהשוואה לבנים ($M=3.92, SD=2.14$).

(ד) **חוסר מידע בנוגע למקצועות** (למשל, "קשה לי לבחור מקצוע מכיוון שאינני יודעת כיצד יראו המקצועות בעתיד"), $F(1,1002) = 16.31, p < .001, \eta^2 = .02$, כאשר בנות מדווחות שחסר להן מידע על המקצועות יותר ($M=4.57, SD = 2.37$) בהשוואה לבנים ($M=4.00, SD=2.26$).

(ה) **חוסר מידע לגבי השגת מידע נוסף** (למשל, "קשה לי לבחור מקצוע מכיוון שאינני יודעת כיצד ניתן להשיג מידע מדויק ומעודכן על מגוון המקצועות ומסלולי ההכשרה הקיימים, ומאפייניהם"), $F(1,1002) = 14.07, p < .001, \eta^2 = .01$, כאשר בנות מדווחות שחסר להן מידע איפה ניתן להשיג מידע נוסף יותר ($M=4.17, SD = 2.43$) בהשוואה לבנים ($M=3.50, SD=2.22$).

(ו) **קונפליקטים פנימיים** (למשל, "קשה לי לבחור מקצוע מכיוון שאף אחד מהמקצועות שאליהם אני יכולה להתקבל אינו מוצא חן בעיניי"), $F(1,1002) = 32.18, p < .001, \eta^2 = .03$, כאשר בנות מדווחות על קונפליקט פנימי גבוה יותר ($M=6.38, SD = 2.09$) בהשוואה לבנים ($M=5.53, SD=2.01$).

תרשים 5: השוואה בין בנים לבנות במוקדי הקושי בבחירת תחום לימודים ומקצוע

הבדלים מובהקים בין הדתות (אחרי תיקון בונפרוני $\alpha=.005$) נמצאו ב-3 מוקדי הקושי (ראו תרשים 6):

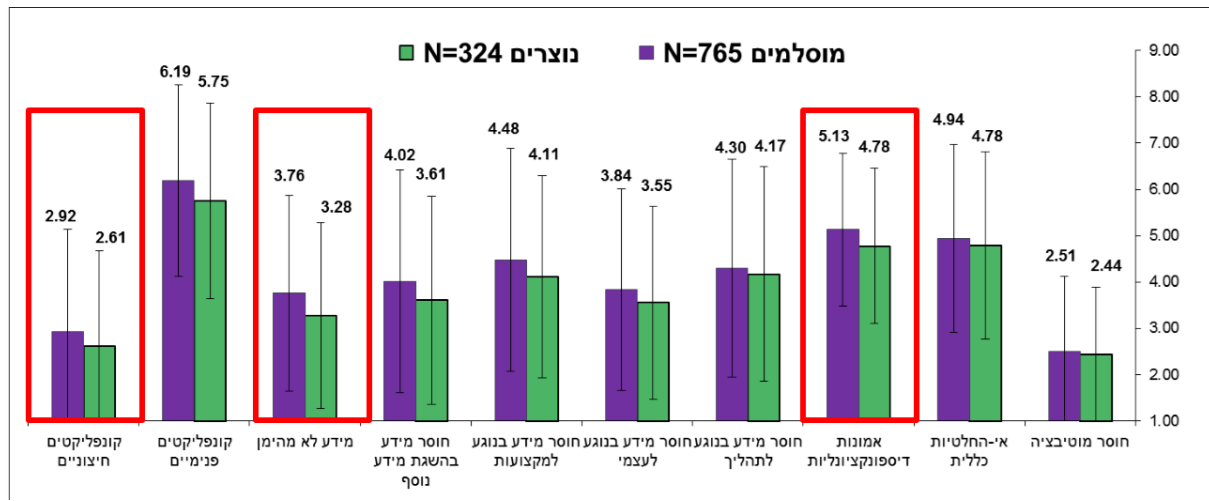
(א) **ציפיות דיספונקציונליות** (למשל, "אני מאמינה שיש רק מקצוע אחד שמתאים לי"), $F(1,1002)=9.18, p=.003, \eta^2 = .01$, כאשר למוסלמים ($M= 5.11, SD=1.65$) יש רמות גבוהות יותר של ציפיות דיספונקציונליות מאשר לנוצרים ($M=4.75, SD=1.69$).

(ב) **מידע לא מהימן** (למשל, "קשה לי לבחור מקצוע מכיוון שיש בידי מידע סותר לגבי קיומו או לגבי המאפיינים של מקצוע מסוים") (למשל, יש האומרים שניתן לקבל תואר אקדמי מוכר בכל מכללה ויש

האומרים שלא"י), $F(1,1002)=5.29, p=.002, \eta^2 = .01$, כאשר למוסלמים ($M=3.78, SD=2.10$) יש מידע לא מהימן רב יותר מאשר לנוצרים ($M=3.24, SD=1.96$).

(ג) **קונפליקטים חיצוניים** (למשל, "קשה לי לבחור מקצוע מכיוון שהמקצוע בו אני מעוניינת/או השיקולים שאני רוצה לקחת בחשבון, אינם מקובלים על האנשים החשובים לי (למשל, אני מעוניינת/בתחום האומנות, ואילו הורי רוצים שאלמד מקצוע טכני"), $F(1,1002)=9.01, p=.003, \eta^2 = .01$, כאשר מוסלמים ($M=2.91, SD=2.21$) מדווחים על יותר קונפליקטיים חיצוניים מאשר נוצרים ($M=2.53, SD=1.95$).

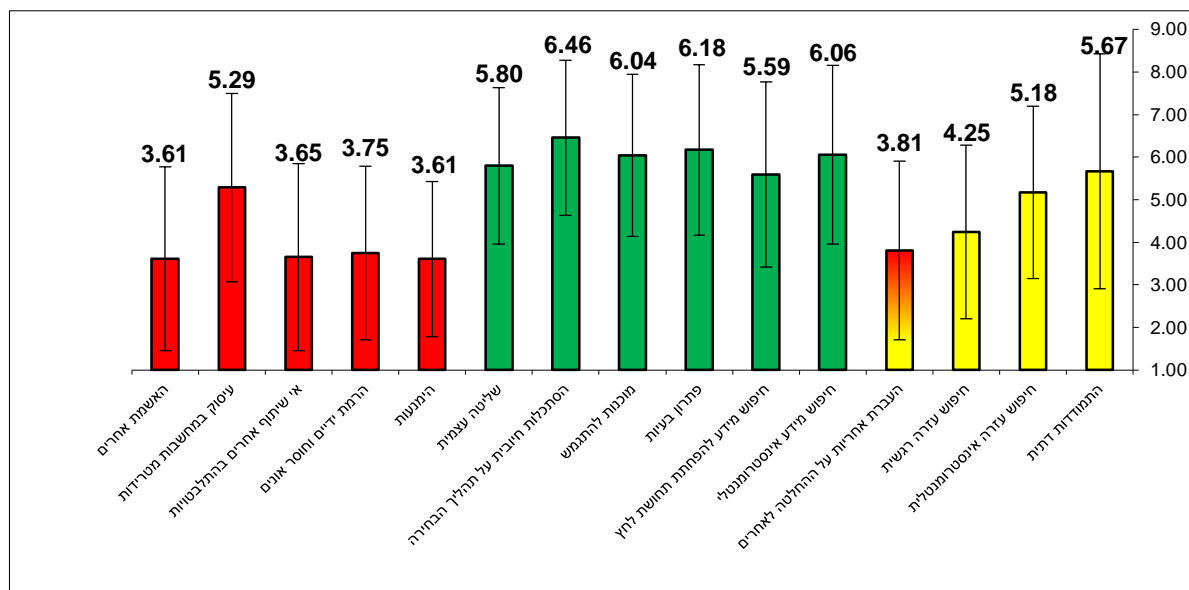
תרשים 6: השוואה בין מוסלמים לנוצרים במוקדי הקושי בבחירת תחום לימודים ומקצוע

דרכי התמודדות עם הקשיים בבחירת מסלול לימודים ו/או מקצוע (SCCI)

תרשים 7 מציג את דרכי ההתמודדות עם הקשיים בבחירת תחום לימודים ומקצוע שדווחו על ידי התלמידים (מעבר למגדר ולדת). מהתרשים עולה כי האסטרטגיות הבולטות ביותר של הצעירים להתמודד עם הקשיים הן **אסטרטגיות פרודוקטיביות**. מבין האסטרטגיות הלא פרודוקטיביות השכיחות בקרב התלמידים הן אסטרטגיית של **עיסוק במחשבות מטרידות** לגבי תהליך בחירת תחום לימודים ומקצוע (למשל, חשיבה כל הזמן רק על החסרונות של המקצוע). מבין האסטרטגיות של **חיפוש סיוע** האסטרטגיה של **התמודדות דתית** (למשל, "אני מצפה שאלוהים ידריך אותי בתהליך בחירת תחום לימודים ומקצוע") היתה השכיחה ביותר.

תרשים 7: אסטרטגיות התמודדות עם הקשיים בבחירת תחום לימודים (1-כלל לא מאפיין, 9- מאפיין מאוד).

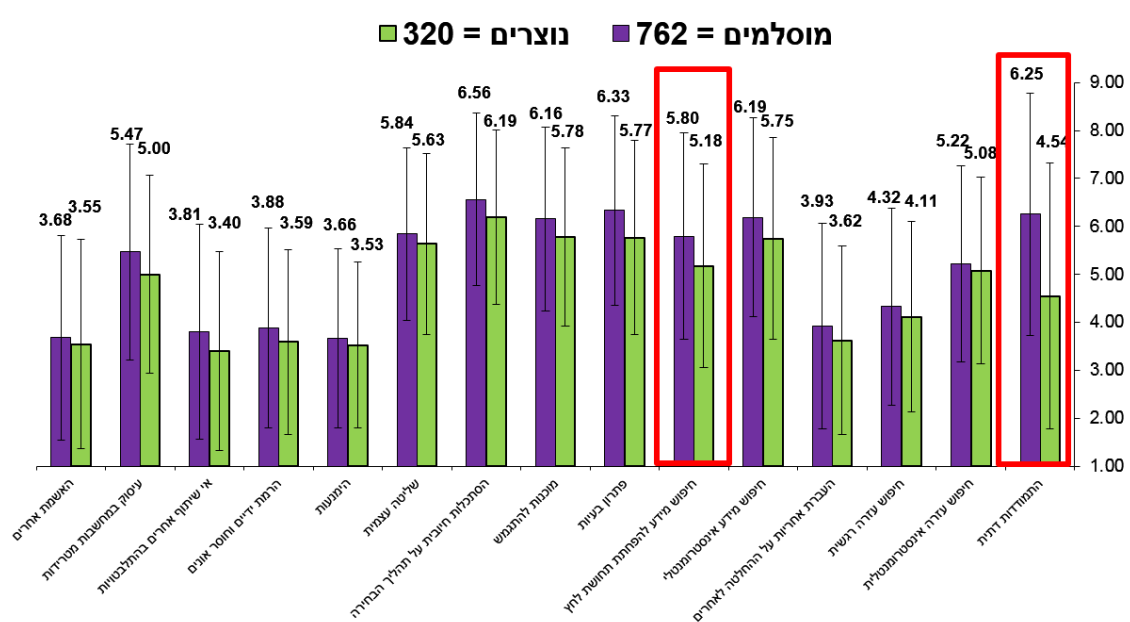
הבדלים מגדריים ודתיים בדרכי התמודדות עם קשיים בבחירת מסלול לימודים/מקצוע

על מנת לבחון הבדלים בדרכי התמודדות בין מגדר, דת והאינטראקציה ביניהם נערך ניתוח שונות רב משתני (MANOVA). תוצאות ניתוח השונות מצביעות על אפקט מרכזי של מגדר, $F(15, 981) = 10.57, p < .001, \eta^2 = .14$. $Wilk's \lambda = .92$. אפקט האינטראקציה לא נמצא מובהק, $F(15, 981) = 1.18, p = .28, \eta^2 = .08$. $Wilk's \lambda = .98$.

במבחני המשך נמצאו הבדלים מובהקים בין הדתות (אחרי תיקון בונפרוני $\alpha = .003$) רק בשתי דרכי התמודדות (ראו תרשים 8):

- (א) **התמודדות דתית**, $F(1,995) = 74.73, p < .001, \eta^2 = .07$, כאשר מוסלמים ($M = 6.22, SD = 2.53$) משתמשים באסטרטגיה זאת יותר מאשר נוצרים ($M = 4.55, SD = 2.77$).
- (ב) **חיפוש מידע להפחתת הלחץ** (למשל, "חיפוש אחר מידע נוסף (על המקצועות, תחומי הלימוד, מוסדות הלימוד וכו') מסייע לי להפחית את הלחץ הכרוך בקבלת ההחלטה"), $F(1,995) = 10.64, p = .001, \eta^2 = .01$, כאשר מוסלמים ($M = 5.79, SD = 2.17$) מחפשים מידע לשם הפחתת הלחץ יותר מאשר נוצרים ($M = 5.20, SD = 2.12$).

תרשים 8: השוואה בין מוסלמים לנוצרים בדרכי התמודדות עם קשיים בבחירת תחום לימודים ומקצוע

הבדלים מגדריים מובהקים נמצאו (אחרי תיקון בונפרוני $\alpha=.003$) ב- 9 דרכי התמודדות (ראו תרשים 9):

(א)

בנות משתמשות בדרכי התמודדות פרודוקטיביות מגוונות יותר מאשר בנים: **חיפוש מידע אינסטרומנטלי** (למשל, "על מנת לקבל החלטה, אני אוסף/ת מידע מפורט על המקצועות שמעניינים אותי (תוכניות לימוד, מקומות עבודה, סוגי תפקידי, אפיקי קידום)."), $F(1, 995) = 31.97, p < .001, \eta^2 = .03$, **חיפוש מידע להפחתת תחושת לחץ**, $F(1, 995) = 11.71, p = .001, \eta^2 = .01$, **פתרון בעיות**, $F(1, 995) = 43.34, p < .001, \eta^2 = .04$, **מוכנות להתגמש**, $F(1, 995) = 36.84, p < .001, \eta^2 = .04$, **הסתכלות חיובית על תהליך הבחירה**, $F(1, 995) = 44.46, p < .001, \eta^2 = .04$.

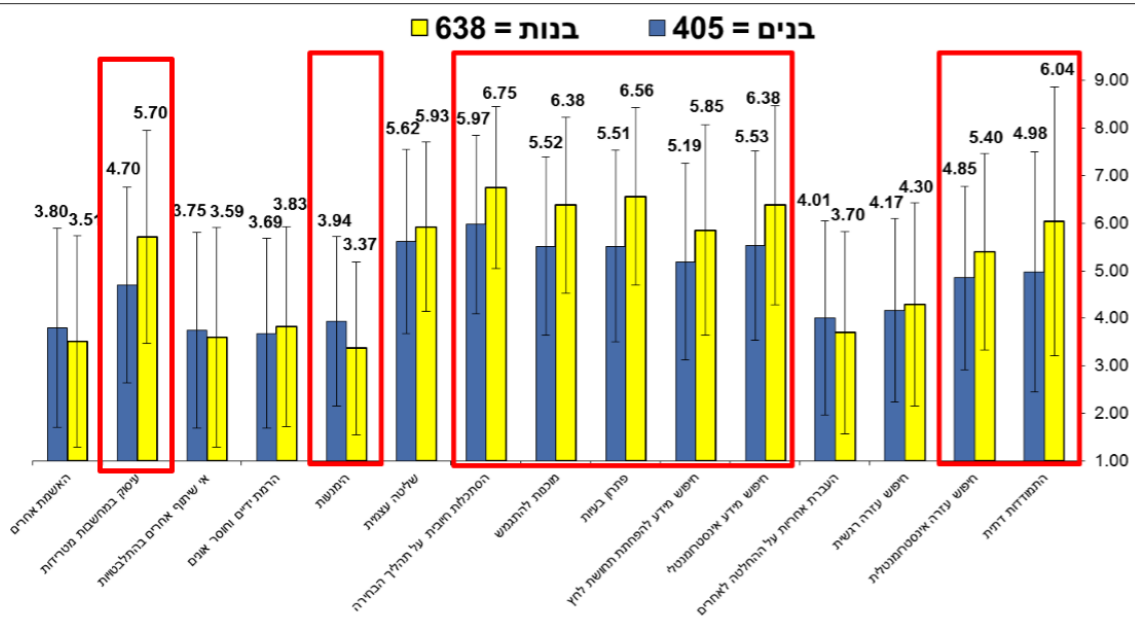
(ב)

בנות גם משתמשות באסטרטגיות חיפוש הסיוע הבאות יותר מאשר בנים: **התמודדות דתית**, $F(1, 995) = 27.38, p < .001, \eta^2 = .03$, ו-**חיפוש עזרה אינסטרומנטלית** (למשל, "אני מתייעץ/ת עם אחרים לגבי הצעדים שעלי לנקוט כדי לקבל החלטה לגבי בחירת מקצוע"), $F(1, 995) = 19.21, p < .001, \eta^2 = .02$.

(ג)

גבי דרכי התמודדות הלא פרודוקטיביות: בנות משתמשות יותר באסטרטגיה של **עיסוק במחשבות מטרידות**, $F(1, 995) = 45.56, p < .001, \eta^2 = .04$, ואילו בנים משתמשים יותר באסטרטגיה של **הימנעות** (למשל, "אני כל הזמן דוחה את העיסוק בשאלות בנוגע לבחירת תחום לימודים ומקצוע"), $F(1, 995) = 14.62, p < .001, \eta^2 = .01$.

תרשים 9: השוואה בין בנים לבנות בדרכי התמודדות עם קשיים בבחירת תחום לימודים ומקצוע

העברה שנייה (סוף השנה)

- ההעברה השנייה התבצעה במהלך חודשים מרץ-יוני ונאספו 450 שאלונים. נאספו פחות שאלונים מאשר בהעברה הראשונה כי היה קושי בכניסה לבתי הספר לקראת סוף שנת הלימודים כיוון התלמידים היו בבגרויות.

מתוך 450 שאלונים של תלמידים שמילאו את השאלון בהעברה השנייה, הצלחנו להתאים בין התשובות של העברה ראשונה לשנייה עבור 257 תלמידים.

- 177 בנות (71%) ו-71 בנים (29%), 9 מהמשיבים לא ציינו את מינם.
 - 207 (83%) מהתלמידים הם מוסלמים ו-43 (17%) הינם נוצרים, 71 תלמידים לא ציינו את דתם.
 - לא נמצא הבדל מובהק בשכיחות בנים ובנות בין נוצרים ומוסלמים $\chi^2(1, 241) = .17, p = .68$.
- מתוך נוצרים 28 (68%) היו בנות ו-13 (32%) בנים, ואילו מתוך מוסלמים 143 (72%) היו בנות ו-57 (28%) היו בנים.

קשיים בבחירת תחום לימודים ומקצוע

מתרשים 10, ניתן לראות כי הקשיים הבאים פחתו לקראת סוף השנה:

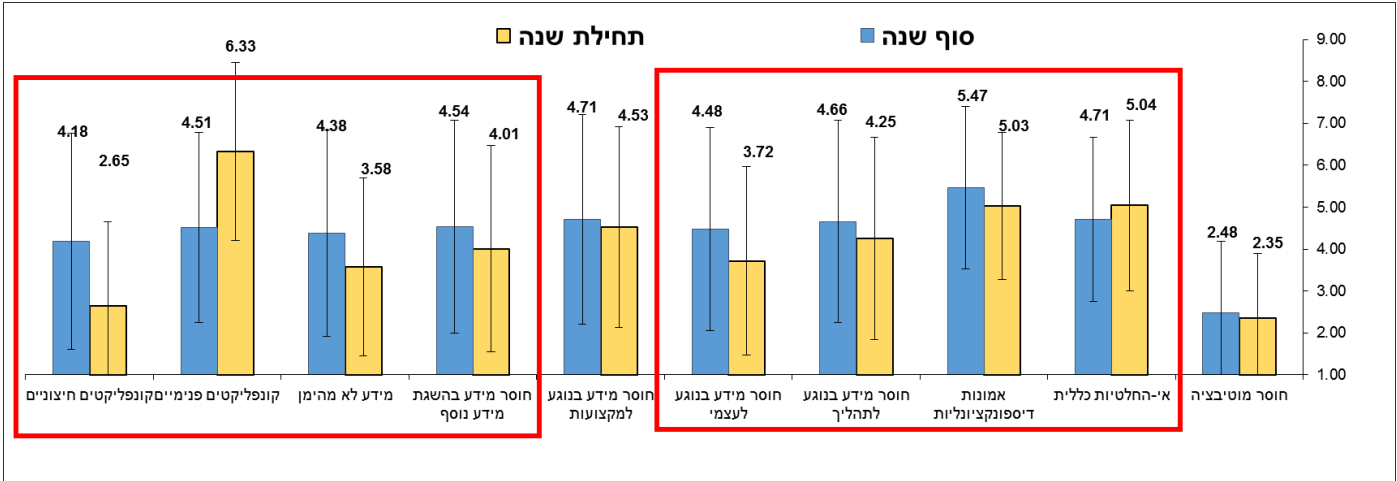
- ✓ אי החלטיות כללית
- ✓ קונפליקטים פנימיים

הקשיים הבאים עלו לקראת סוף השנה:

- ✓ ציפיות דיספונקציונליות
- ✓ חוסר מידע לגבי תהליך הבחירה
- ✓ חוסר מידע על עצמי

- ✓ חוסר מידע לגבי השגת מידע נוסף
- ✓ מידע לא מהימן
- ✓ קונפליקטים חיצוניים

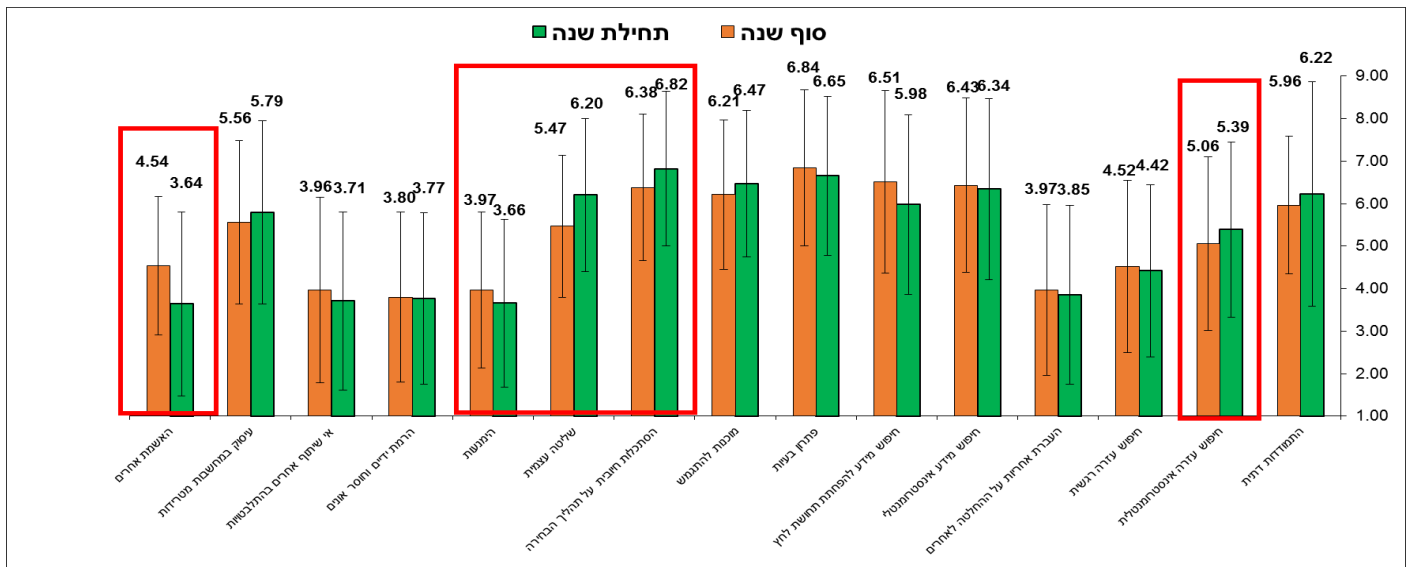
תרשים 10 : השוואה בקשיים בבחירת מסלול לימודים/מקצוע בין תחילת השנה לסופה

דרכי התמודדות עם הקשיים בבחירת תחום לימודים ומקצוע

- ניתן לראות מתרשים 11 שהיה שינוי ב-5 מתוך 15 דרכי התמודדות:
- ✓ השימוש בדרכי התמודדות פרודוקטיביות פחת (חיפוש עזרה אינסטרומנטלית, הסתכלות חיובית על התהליך ושליטה עצמית)
 - ✓ השימוש בדרכי התמודדות לא פרודוקטיביות עלה (הימנעות והאשמת אחרים).

תרשים 11 : השוואה בדרכי התמודדות עם קשיים בבחירת מסלול לימודים/מקצוע בין תחילת השנה לסופה

ניבוי התקדמות בתהליך הבחירה וירידה בקשיים בבחירת תחום לימודים ומקצוע
 כדי לבחון האם דרכי התמודדות בתחילת השנה מנבאות את התקדמות בתהליך הבחירה והירידה בקשיים, בוצעו רגרסיות לינאריות. נמצא שרק פחות שימוש בדרכי ההתמודדות לא פרודוקטיביות בתחילת השנה מנבא סטטוס קבלת החלטה מתקדם יותר ($\beta = -.15$) וירידה בקשיים בקבלת ההחלטה בסוף השנה ($\beta = .26$).
סטטוס קבלת ההחלטה

התלמידים חולקו ל-4 קבוצות בהתאם לסטטוס קבלת ההחלטה בהעברה הראשונה והשנייה:

(1) תלמידים שלא היה שינוי בהחלטתם- נשארו ללא החלטה ($N=66, 25%$)

(2) תלמידים שהתקדמו בתהליך ההחלטה ($N=115, 45%$)

(3) תלמידים שנסוגו בהחלטה ($N=61, 24%$)

(4) תלמידים שלא היה שינוי בהחלטתם- נשארו עם החלטה ($N=15, 6%$).

בוצעו מבחני t תלויים לכל קבוצה בנפרד כדי לבחון את השינויים שהתרחשו במשתני המחקר אצל כל קבוצה בנפרד.

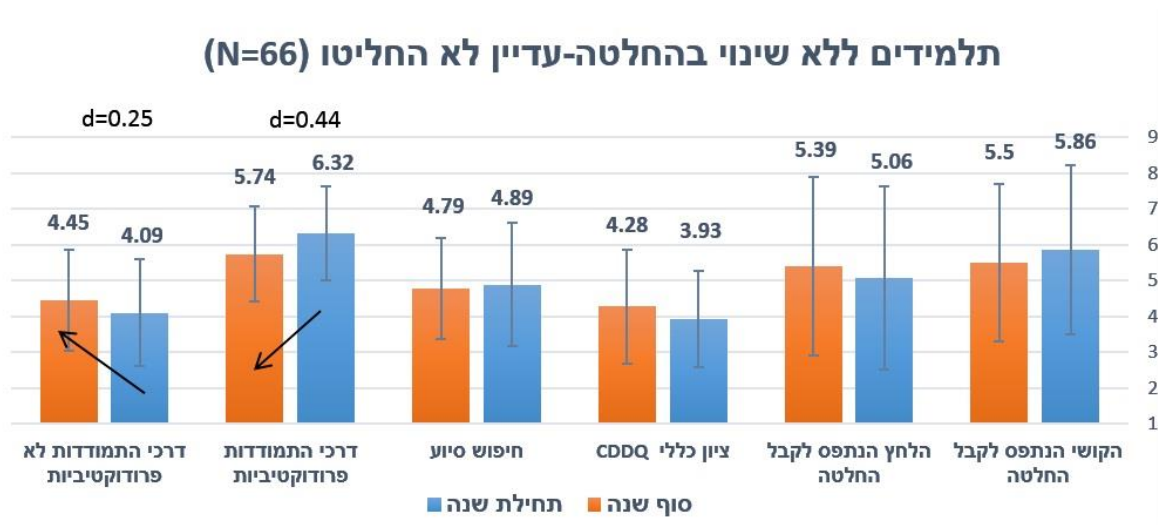
כפי שניתן לראות בתרשים 12 בקרב אלה שלא היה שינוי בסטטוס ההחלטה והם נשארו ללא החלטה הייתה (א) ירידה בשימוש בדרכי התמודדות פרודוקטיביות ו-(ב) עליה בשימוש בדרכי התמודדות לא פרודוקטיביות.

בקרב אלה שהתקדמו בסטטוס ההחלטה הייתה (א) ירידה בתחושת הקושי לקבל החלטה, (ב) עליה בשימוש בדרכי התמודדות פרודוקטיביות.

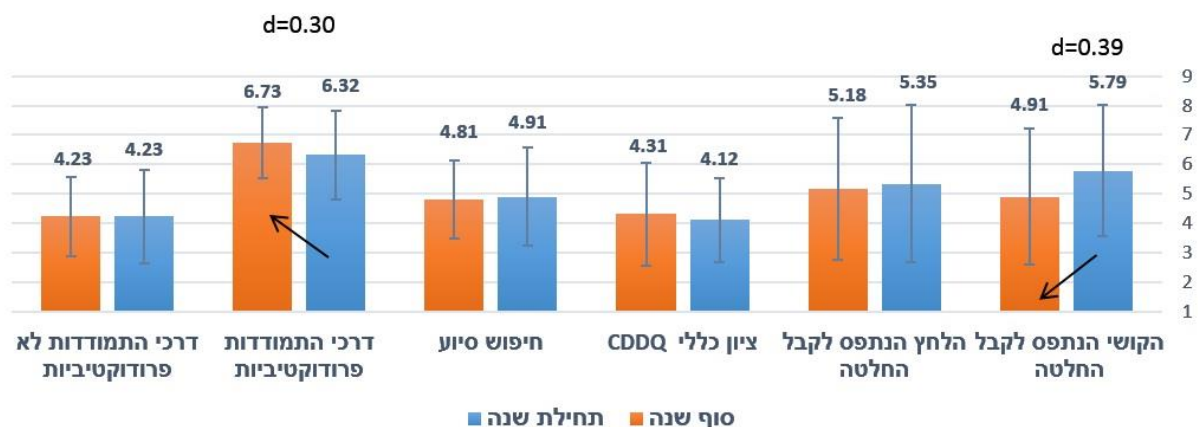
בקרב אלה שנסוגו בסטטוס ההחלטה הייתה (א) עליה בתחושת הקושי לקבל החלטה, (ב) עליה ברמת הלחץ הכרוך בהחלטה, (ג) עליה גדולה במידת הקושי המדווח, (ד) ירידה בשימוש בדרכי התמודדות פרודוקטיביות, (ה) עליה בשימוש בדרכי התמודדות לא פרודוקטיביות.

בקרב אלה שנשארו עם אותה החלטה הייתה רק ירידה בתחושת הקושי לקבל החלטה. בשאר המשתנים לא היה שינוי.

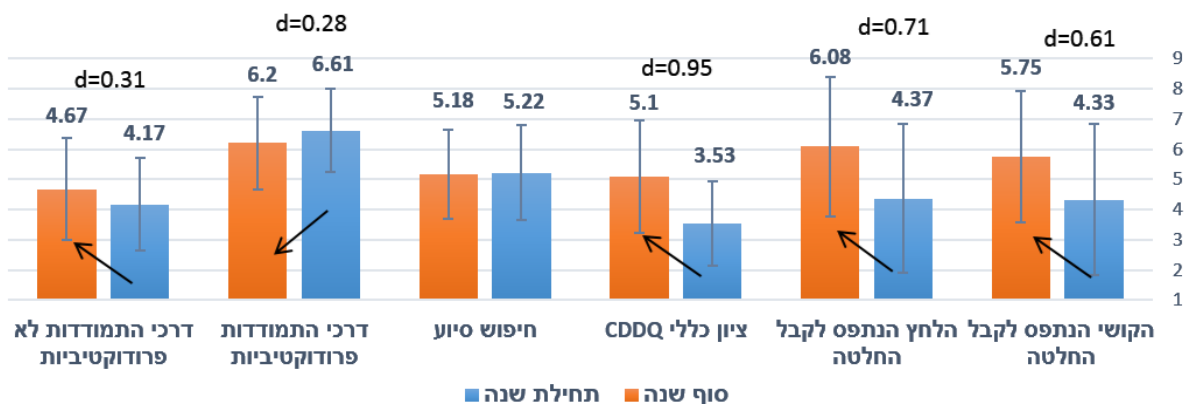
תרשים 12: השוואה בין הקבוצות בהתאם לסטטוס קבלת ההחלטה בהעברה הראשונה והשנייה

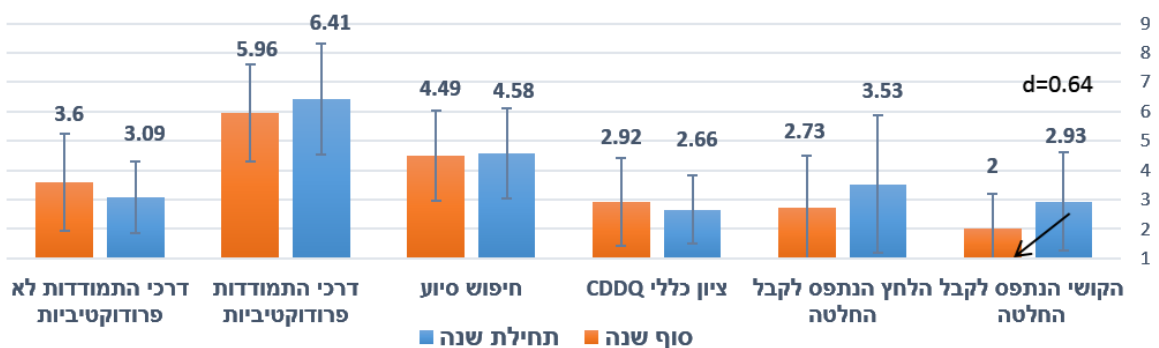
תלמידים שהתקדמו בתהליך ההחלטה (N=115)

תלמידים שנסוגו בהחלטה (N=61)

תלמידים ללא שינוי בהחלטה- נשארו עם החלטה (N=15)

השוואה בין תלמידים שהשתתפו בתוכנית קריירה (N=180) לבין אלה שלא השתתפו (N=76)

חלק מהתלמידים היו מבתי ספר שהשתתפו בתכנית הכנה לקריירה. נערכה השוואה בין תלמידים שהשתתפו בתוכנית קריירה לבין אלה שלא השתתפו בה, בהתייחס לשינויים ברמת הקשיים ודרכי התמודדות (פער בין העברה ראשונה לשנייה).

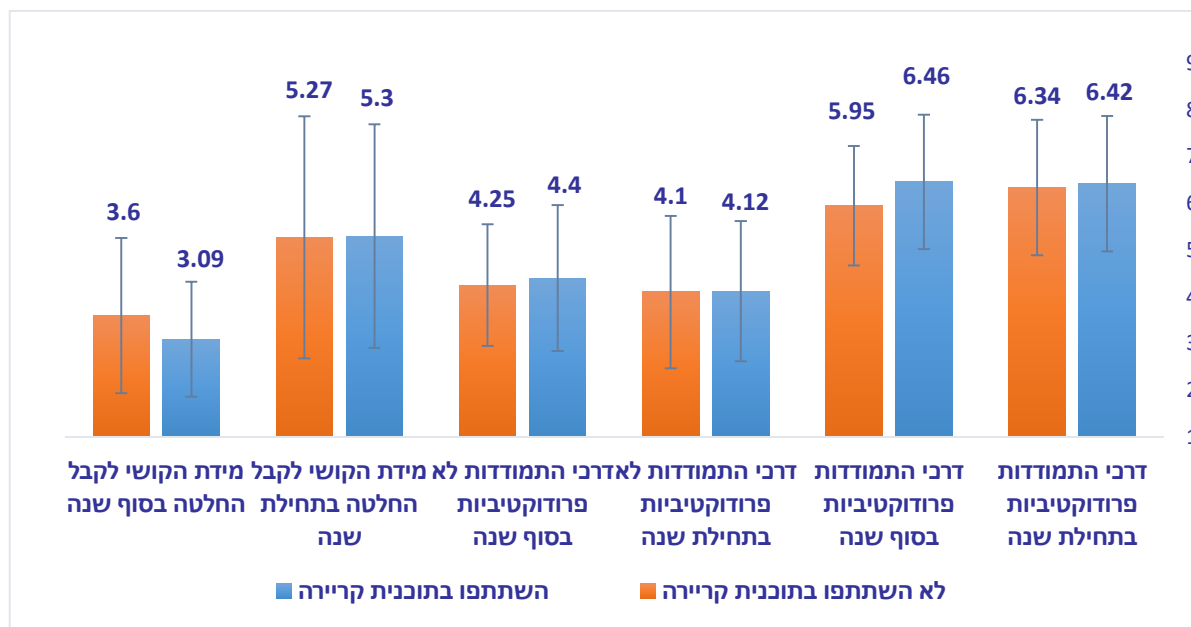
כפי שניתן לראות בתרשים 13, היתה ירידה בקשיים בין תחילת השנה וסופה הן בקרב אלה שהשתתפו בתכנית והן בקרב אלה שלא. הירידה בקשיים בין תחילת השנה וסופה הייתה גדולה יותר בקרב אלה שהשתתפו בתוכנית ההכנה לקריירה, אבל הפער בין הקבוצות לא היה מובהק סטטיסטית, $t(242)=0.83, p=.41$.

לא היה הבדל בשימוש בדרכי התמודדות פרודוקטיביות בין המשתתפים בתוכנית קריירה בין תחילת השנה וסופה, ואילו בקרב אלה שלא השתתפו בתכנית היתה ירידה בשימוש בדרכי התמודדות פרודוקטיביות, $t(254)=1.83, p<.05$.

לבסוף, לא נמצאו הבדלים מובהקים בשינוי מהעברה ראשונה לשנייה בשימוש בדרכי התמודדות לא פרודוקטיביות בין אלה שהשתתפו בתוכנית קריירה לבין אלה שלא השתתפו, $t(249)=0.62, p=.53$.

חשוב להדגיש כי ההשוואה בין התלמידים שהשתתפו בתוכנית הקריירה לבין אלה שלא, מבוססת על מספר קטן של תלמידים, ולכן אין להסיק מסקנות לגבי השוואה זו. בפרט, התכנית "ייעוץ והכוון קדם אקדמאית לתלמידי תיכון בחברה הערבית" נועדה להרחיב את נגישות ההשכלה הגבוהה לתלמידים בני החברה הערבית, תוך הגברת מודעותם לחשיבות לרכישת ההשכלה הגבוהה, הקניית כלים לבחירה מושכלת של מקצוע הלימודים, חשיפה למקצועות שונים הקיימים בשוק העבודה וחשיפה לחוגים הקיימים במוסדות האקדמיים. התכנית מנסה לכוון את התלמידים אל הדרכים שבאמצעותם יוכלו להיחשף אל מגוון מקצועות הלימוד ולהעלות למודעות התלמיד את יכולותיו ואת נטיותיו האישיות. כלומר, תכנית זו מתמקדת במספר רב של נושאים ולא דווקא בנושאים שהיו במוקד המחקר הנוכחי - קשיים בבחירת תחום לימודים ומקצוע ודרכי ההתמודדות עם הקשיים.

תרשים 13: השוואה (תחילת שנה וסוף שנה) בין תלמידים שהשתתפו בתוכנית קריירה לאלה שלא השתתפו

מסקנות

- הממצאים משקפים שאכן, תלמידי התיכון מהחברה הערבית חשים שהמעבר מהתיכון לעתיד שאחריו הוא מאתגר: לרובם, לא ברור מה הם רוצים לעשות, חשים קושי בקבלת ההחלטה, ודרכי ההתמודדות שהם מאמצים לעיתים לא מקדמות אותם לקראת ההחלטה.
- יש שונות רבה בין התלמידים, לא רק במוקדי הקושי שלהם בקבלת ההחלטה ובסטטוס קבלת ההחלטה שלהם, אלא גם בדרכי ההתמודדות שלהם עם ההחלטה.
- הוספת דרך ההתמודדות הדתית, בעקבות מחקר החלוץ הייתה מאוד רלוונטית וחשובה; דרך התמודדות זו שכיחה יחסית בכלל ובפרט בקרב תלמידים מוסלמים.
- ההבדלים המגדריים והדתיים קטנים יחסית לעומת הבדלים בין התלמידים בתוך כל קבוצה.
- בנות ערביות (מוסלמיות ונוצריות) מדווחות על רמות גבוהות יותר של קושי ולחץ הכרוכים בתהליך קבלת ההחלטה בהשוואה לבנים ערבים (מוסלמים ונוצרים).
- ניתן לאפיין את השלב בתהליך הבחירה שבו נמצאים כלל התלמידים הערבים בתחילת שנת הלימודים כ-"בתחילת הדרך" – 33%, "באמצע הדרך" – 41%, ו"לקראת קבלת החלטה" – 26%.
- הקשיים הבולטים ביותר של התלמידים בדרך להחלטה קשורים **לחוסר המוכנות** שלהם לקבל החלטה, ביניהם: אי-החלטיות כללית ואמונות דיספונקציונאליות (למשל, "יש רק מקצוע אחד בעולם המתאים לי").
- האסטרטגיות הבולטות ביותר של תלמידים ערביים להתמודד עם הקשיים הן אסטרטגיות פרודוקטיביות. מבין האסטרטגיות הלא-פרודוקטיביות השכיחות בקרב התלמידים נמצאת עיסוק במחשבות מטרידות לגבי תהליך בחירת תחום לימודים ומקצוע (למשל, חשיבה כל הזמן רק על החסרונות של המקצוע). מבין האסטרטגיות של חיפוש סיוע האסטרטגיה של התמודדות דתית שכיחה מאוד.
- שימוש בפחות דרכי התמודדות לא פרודוקטיביות בתחילת השנה מנבא את ההתקדמות בסטטוס קבלת ההחלטה וירידה בקשיים בבחירת תחום לימודים ומקצוע.
- למרות שהתלמידים משתמשים באופן תדיר באסטרטגיה של התמודדות דתית (במיוחד בנות ומוסלמים), דרך התמודדות זו לא מנבאת התקדמות בסטטוס קבלת ההחלטה והירידה בקשיים בקבלת ההחלטה בסוף השנה.
- נמצא ש 45% מהתלמידים התקדמו בסטטוס קבלת ההחלטה במהלך השנה, אצל 25% מהתלמידים לא היה שינוי בסטטוס קבלת ההחלטה והם נשארו ללא החלטה, 24% מהתלמידים נסוגו בסטטוס ההחלטה, ו-6% אחוז נשארו עם ההחלטה. אלה שהייתה אצלם עליה בשימוש בדרכי התמודדות פרודוקטיביות דווחו גם על התקדמות בסטטוס ההחלטה. תלמידים שדיווחו על עליה בשימוש בדרכי התמודדות לא פרודוקטיביות וירידה בשימוש בדרכי התמודדות פרודוקטיביות דיווחו על נסיגה בסטטוס החלטה או שנשארו ללא החלטה. בקרב אלה שנשארו עם החלטה שלהם בתחילת השנה לא היה שינוי בדרכי התמודדות.

השלכות לייעוץ

- מומלץ שיועצים חינוכיים ימפו את מוקדי הקושי של התלמידים, יאתרו באיזה שלב בתהליך הבחירה הם נמצאים ומהם דרכי ההתמודדות שלהם עם הקשיים. חשוב גם לקחת בחשבון את המאפיינים

המגדריים והתרבותיים (דת ורקע אתני) של התלמיד/הנועץ. בהמשך, חשוב גם לדעת כיצד הנועץ תופס את הציפיות של הסביבה (משפחה, חברים) בסוגיה זו ואיך הוא מתמודד איתן.

- לאחר איתור מוקדי הקושי, על היועץ לעזור לתלמיד להיות מודע לדרכי ההתמודדות שבהן הוא משתמש בהתמודדות עם הקשיים בתהליך קבלת ההחלטה. בהמשך, מומלץ ללמד את התלמידים טכניקות להפחתת השימוש באסטרטגיות לא פרודוקטיביות (ולא רק לעבוד על העצמת הטכניקות הפרודוקטיביות, כמו חיפוש מידע, פתרון בעיות וכו').

נספח א

מודל של דרכי התמודדות עם קשיים בקבלת החלטות בבחירת תחום לימודים ומקצוע (SCCI; Lipshits-Braziler, Gati, & Tatar, 2016)

דרכי התמודדות פרודוקטיביות:

- **חיפוש מידע אינסטרומנטלי** - המידה שבה האדם מחפש אחר מידע רלוונטי שיכול לסייע לו לקבל החלטה.
- **חיפוש מידע לשם צורך רגשי** - המידה שבה האדם מחפש מידע על מנת להפחית את תחושת הלחץ הכרוך בקבלת ההחלטה.
- **פתרון בעיות** - המידה שבה האדם מתמודד עם תהליך הבחירה באמצעות תכנון צעדים, ניתוח אנליטי של המידע והשוואה שיטתית בין האפשרויות השונות.
- **מוכנות להתגמש** - המידה שבה האדם מנסה להתגמש בחלק מהעדפות או השאיפות על מנת להגיע להחלטה.
- **התאמה חיובית למצב** - המידה שבה האדם מנסה להתמודד עם תהליך הבחירה באמצעות הסתכלות חיובית ואופטימית יותר על האתגר שבקבלת ההחלטה.
- **ויסות ושליטה עצמית** – המידה שבה האדם שולט במחשבות וברגשות שעלולים להפריע להתמודד עם תהליך הבחירה.

דרכי ההתמודדות המכוונות כלפי אחרים:

- **חיפוש תמיכה אינסטרומנטלית** - המידה שבה האדם מחפש הדרכה וייעוץ בנוגע לתהליך הבחירה.
- **חיפוש תמיכה רגשית** - המידה שבה האדם מחפש הבנה ותמיכה רגשית בתהליך הבחירה.
- **הישענות על אחרים בקבלת החלטה** - המידה שבה האדם פונה לאחרים כדי שיקבלו את ההחלטה במקומו או לפחות ייקחו אחריות כלשהי על ההחלטה.

דרכי התמודדות לא פרודוקטיביות:

- **בריחה** - המידה שבה האדם נמנע מהצורך לקבל החלטה ולא משקיע מחשבה רבה בבחירת מקצוע מתוך אמונה שהזמן יוביל למקצוע המתאים.
- **"הרמת ידיים" ותחושת חוסר אונים** - המידה שבה האדם מרגיש מיואש מההתלבטויות שלו וחושב שאין דרך להתמודד עם הקושי לקבל החלטה.
- **הסתרת קשיים מאחרים** - המידה שבה האדם מעדיף לא לשתף אחרים בהתלבטויות ושומר את הרגשות והדאגות לגבי ההחלטה לעצמו.
- **עיסוק במחשבות מטרידות** – המידה שבה האדם מתקשה לסלק מחשבות מטרידות לגבי תהליך בחירת תחום לימודים ומקצוע (למשל, חשיבה כל הזמן רק על החסרונות של המקצוע).
- **השלכת קשיים על אחרים** – האשמת אחרים בכך שהם רק מקשים לקבל את ההחלטה או הוצאה עליהם רגשות שליליים בנוגע לתהליך הבחירה.

נספח ב

הקשיים בבחירת תחום לימודים ומקצוע (CDDQ; Gati, Krausz, & Osipow, 1996)

חוסר מוכנות לקבלת ההחלטה:

- **חוסר מוטיבציה להיכנס לתהליך קבלת ההחלטה** - מצב של חוסר רצון לקבל את ההחלטה כרגע. מצב זה יכול לנבוע מחוסר חשק לעשות זאת עכשיו, או מתוך אמונה כי אין צורך להשקיע זמן ומחשבה בבחירת מקצוע, משום שהזמן יוביל למקצוע המתאים.
- **אי-החלטיות כללית הקשורה לכל סוגי החלטות** - אנשים רבים נוטים לאי-החלטיות בתחומים שונים של החיים. בדרך כלל החלטות מלוות בהיסוס ובחשש ממחויבויות או מכישלוניות. לכן, אנשים שניתן לאפייןם באי-החלטיות כללית עלולים למשוך את התהליך מבלי לקבל החלטה, או לקבל החלטה אך לשנותה לעיתים תכופות. לעיתים הם גם זקוקים לחיזוקים מאחרים כדי להרגיש שקיבלו את ההחלטה הנכונה.
- **תפיסות ואמונות לא פונקציונאליות בנוגע לתהליך קבלת ההחלטה** - אמונות וציפיות לא נכונות לגבי בחירת מקצוע, כמו למשל המחשבה שבחירת מקצוע הנה מחייבת לכל החיים, או האמונה שיש מקצוע אחד בו יתגשמו כל הציפיות, בדרך כלל מונעות מהאדם להתקדם בתהליך קבלת ההחלטה.

חוסר מידע:

- **חוסר מידע על השלבים בקבלת ההחלטה** - חוסר ידע לגבי מה צריך לעשות כדי לקבל החלטה בצורה נכונה, ובפרט מהם הצעדים בתהליך של קבלת החלטות. למשל, כאשר האדם אינו יודע אילו שיקולים וגורמים רצוי לקחת בחשבון, או כאשר קיים קושי בלשלב את הידע על האדם עצמו (למשל, במה האדם מוכשר ובמה לא) עם המידע על המקצועות השונים (למשל, כישורים מסוימים שידוע שהם דרושים למקצוע).
- **חוסר מידע על העצמי** - מצב בו האדם חש שאין לו מספיק ידע על עצמו. יתכן שהאדם אינו יודע מה הוא רוצה - למשל, אלו תנאי עבודה הוא מעדיף, ואילו שיקולים חשוב לו לקחת בחשבון בעת הבחירה. יתכן גם מצב של חוסר מידע על היכולות והכישורים - למשל, כאשר האדם אינו יודע האם יש לו כשרון מספיק בתחום מסוים, או האם יש לו תכונות הכרחיות מסוימות לעבודה במקצוע מסוים.
- **חוסר מידע על המקצועות** - חוסר מידע לגבי מגוון המקצועות הקיים: אילו אלטרנטיבות קיימות ומה מאפיין כל אחת ואחת מהן.
- **חוסר מידע על מקורות לקבלת מידע נוסף** - חוסר מידע לגבי כיצד לאתר מקורות מידע או סיוע נוספים שיספקו את המידע החסר ויעזרו לקבלת ההחלטה: למשל, מכונים ליעוץ בבחירת מקצוע (המעסיקים יועצים מומחים בתחום), כיצד לאתר ספריית מקצועות, מערכות ממוחשבות ליעוץ או אתרים באינטרנט.

מידע לא עקבי:

- **מידע לא מהימן** - יש לאדם מידע על המקצועות המעניינים אותו או על עצמו, אך במידע שבידו יש סתירות או אי התאמות. סתירות יכולות להיות לדוגמה, הבדל בין מה שהאדם חושב על עצמו לבין מה שאנשים אחרים חושבים עליו או הבדל בין מידע סובייקטיבי לאובייקטיבי (למשל, כאשר אדם חושב שיש לו ידע רחב באנגלית, אך קיבל ציון נמוך בחלק זה בפסיכומטרי).
- **קונפליקטים פנימיים** - מצב בו ההתלבטות של האדם, בינו לבין עצמו, גדולה יחסית. הדבר יכול לנבוע ממצב בו קיימים שיקולים חשובים רבים, וקיים קושי לוותר או להתפשר בחלק מהם, גם אם הם סותרים זה את זה (למשל, התקבלת לאוניברסיטה מסוימת, אך בן/בת הזוג גר/ה בעיר אחרת) או כאשר במקצוע מושך יש מאפיין מסוים שמפריע (למשל, משך הכשרה ארוך לרפואה). יתכן גם כי מספר מקצועות נראים מושכים במידה שווה, וקשה להחליט ביניהם.
- **קונפליקטים חיצוניים** - פערים בין ההעדפות של האדם לבין העדפות האנשים המשמעותיים בחייו, או על קונפליקט בין שני אנשים משמעותיים לאדם. קונפליקט חיצוני יכול להתעורר עם הורים, חברים, אחים, או עם כל אדם אחר שדעתו חשובה. הקונפליקט מתעורר כאשר המתלבט מעדיף לקחת בחשבון שיקול מסוים או לבחור מקצוע מסוים, אך לאנשים המשמעותיים לו יש העדפה אחרת. למשל, כאשר האדם רוצה מקצוע עם הכשרה קצרה, אך ההורים לוחצים למקצוע אקדמי.